

Фрасенюк А.М.*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ ІННОВАЦІЙ

The article deals with the modern approaches to the classification of innovations in banking. It highlights two main types of innovations – innovations in bank products and innovations in bank technologies. The impact of the transnational banks on the development of national banking is accentuated.

В умовах фінансової лібералізації національні банківські системи функціонують у принципово новому зовнішньому середовищі. Відбуваються поширення інноваційних банківських технологій, посилення конкуренції на новому технологічному рівні, зміни структури банківської сфери через активізацію злиттів і поглинань.

Сучасний розвиток банківської сфери характеризується, передусім, стрімким зростанням кількості міжнародних банків, обсягів їхніх активів та асортименту послуг. У передкризовий період банківський сектор України мав високу привабливість для іноземних інвесторів. За даними НБУ, у 2007 році найбільша активність М&А спостерігалася у фінансовому секторі (42%) і стосувалася угод щодо купівлі-продажу акцій українських банків. Було реалізовано рекордну кількість угод із залученням акцій українських банків на суму 4,4 млрд. доларів. Наразі більшість найпривабливіших українських банків вже здобули свого іноземного інвестора. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків у 2008 році зросла до 35,9%. На 1 вересня 2008 року в Україні працювало 49 банків з участю іноземного капіталу, з них 18 банків є банками із 100% іноземним капіталом. Найбільшу присутність демонструє капітал Росії (17,4%). За перше півріччя 2008 року обсяг російського капіталу, що сконцентрований у 12 українських банках, зріс у 2,6 рази до 3,8 млрд. грн. [12].

Револьюційні зміни в кредитно-фінансовій сфері постсоціалістичних країн, включаючи Україну, зумовили високий ступінь динамізму фінансових ринків і, зокрема, ринку банківських продуктів. Впродовж відносно недовгого шляху його розвитку спостерігалися значний перерозподіл часток ринку між його учасниками, поява великої кількості нових учасників, постійні зміни у сфері регулювання ринкових взаємин з боку держави, що зумовило наявність додаткових стимулів для поповнення і зміни спектру банківських продуктів. За цих умов розвитку ринку банківських продуктів життєвий цикл більшості з них скорочується, різко загострюється конкуренція, підвищуються вимоги споживача до пропонувананих банками і небанківськими організаціями продуктів. Для підтримання власної конкурентної позиції банк вимушений постійно розширювати і удосконалювати спектр пропонувананих ним продуктів, управлінські і виробничі системи для підвищення ефективності їх функціонування. Будучи продиктованими ринковим середовищем, процеси постійної зміни і оновлення, що притаманні діяльності банку, є ключовим чинником досягнення успіху будь-якої кредитної організації.

Ці процеси засвідчують інноваційний характер банківської діяльності. Термін «інно-

* здобувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вація» має подвійний зміст. Інновація – це, по-перше, нововведення, тобто новий або вдосконалений продукт, послуга, технологія, запроваджені на ринку, у виробничо-господарській діяльності, споживанні, суспільному житті; по-друге, це процес здійснення змін, запровадження нововведень [1]. Інновація створюється в результаті досліджень і відкриттів, матеріалізує наукові і практичні рішення. Її основна властивість – новизна, яка оцінюється як по технічних параметрах, застосовності, так і з ринкових позицій по комерційній результативності.

Відповідно до міжнародних стандартів, інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, запровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг. Стосовно банківської діяльності мається на увазі створення банківського продукту, що має привабливіші якості для споживача порівняно з пропонованим раніше, або створення нового продукту, здатного задовольнити неохоплені раніше потреби його потенційного покупця, або застосування більш довшої технології створення того самого продукту. Інновація може бути розглянута як в динамічному, так і в статичному аспекті. В останньому випадку інновація є кінцевим результатом науково-виробничого циклу (НВЦ).

Поняття інновації можна застосувати до всіх сфер банківської діяльності, що мають своїм результатом якийсь економічний або соціальний ефект: збільшення частки ринку, зростання клієнтської бази банку, скорочення витрат на проведення певних видів банківських операцій тощо.

Інноваціями є зміни, обумовлені застосуванням віртуальних банківських і фінансових технологій, таких як управління банківським рахунком, розрахунки готівкою, електронний підпис, комплексне використання нових інформаційних і комунікаційних технологій для електронного і змішаних (традиційного і нового) маркетингу тощо; зміни, пов'язані з оптимізацією банківської мережі: розосередження й організаційний поділ банку, зміни у філіях і філіальній мережі; зміни в кваліфікації працівників: продукт-менеджер, консультант, фахівець із трансакцій і консультацій; зміни щодо структурно-технологічної перебудови діяльності банку: збір, збереження й аналітична обробка внутрішньої інформації, нові можливості внутрішнього контролю й аудита; зміни, обумовлені появою нових банківських продуктів (послуг) на базі нових технологій [6, С. 202 - 203].

Інноваційна стратегія банку, будучи складовою загальної стратегії розвитку банку, багато в чому залежить від типу інновацій, що переважають у процесі інноваційної діяльності банку. Внутрішні інноваційні процеси є об'єктивною необхідністю з погляду позиціонування банку на фінансовому ринку в умовах динамічних змін зовнішнього середовища. Визначення цілей, отримання результатів та аналіз інноваційної діяльності потребують класифікації нововведень, форми проявів яких можуть суттєво відрізнятися між собою. Розробка такої класифікації забезпечує цілісне розуміння предмету дослідження, дає змогу виявити взаємозв'язки і співвідношення різних груп і типів банківських інновацій. Крім того, усе це разом становить основу побудови економічного і організаційно-управлінського механізму для реалізації інновацій і просування банківських продуктів.

Перш за все, класифікувати банківські інновації можна за причинами виникнення. Для цього виокремлюють реактивні і стратегічні інновації [4].

Реактивні інновації здійснюються в межах проведення банком так званої оборонної стратегії, вони направлені на виживання кредитної організації на ринку і є в основному реакцією на нововведення банку-конкурента. В цьому випадку банк вимушений здійснювати інноваційну діяльність для забезпечення свого виживання в конкурентній боротьбі

на ринку. Результатом реактивних інновацій є встановлення нового співвідношення витрат і ефективності на основі проведення необхідного оновлення технологічних процесів або спектру пропонованих продуктів.

Стратегічні нововведення в основному спрямовані на попередження необхідності інноваційних перетворень, їх основна мета - отримання певних конкурентних переваг в перспективі. Прикладом такого роду інновації в даний час може бути впровадження комплексної системи дистанційного управління рахунками і пропонування даного продукту клієнтам. В результаті проведення стратегічних інновацій перспективне підвищення ефективності досягається банком раніше за його конкурентів. У разі здійснення стратегічних нововведень кредитна організація висувається на нові конкурентні позиції, завдяки чому в сприятливу для неї сторону змінюється її позиція на ринку. Такого роду інновацією свого часу послужив вступ банків до міжнародних платіжних систем Visa International, MasterCard International і т.д. для емітування власних пластикових карт, які на даний момент часу є поширеним засобом платежу, але в перспективі ще знайдуть свій подальший розвиток і розповсюдження.

Серед дослідників інноваційних процесів користується визнанням класифікація інновацій, запропонована А.І. Пригожиним, який виокремлює такі види інновацій: за поширеністю – одиничні та дифузні; за місцем у виробничому циклі – сировинні, продуктові; такі, що забезпечують; за охопленням очікуваної частки ринку – локальні, системні, стратегічні; за інноваційним потенціалом – радикальні, комбінаторні удосконалювальні [7].

Продуктові інновації визначають основну частину інноваційної діяльності банку, оскільки його успіх на ринку прямо залежить від пропозиції ним спектру продуктів і послуг. У середині групи продуктових інновацій також можна виділити дві категорії: власне продуктові і ринкові інновації.

Власне продуктові інновації пов'язані саме із створенням нових банківських продуктів, розробкою нових послуг, а також з просуванням їх на ринок, для якого вони були створені. Ринкові інновації об'єднують комплекс заходів, що дозволяють реалізовувати вже створені продукти на нових ринках, відкривати для них нові сфери використання.

Як приклад інновацій першої категорії можна назвати емітування і розповсюдження банком власних векселів і пропозицію їх своїм клієнтам як новий варіант депозиту. Друга категорія інновацій включає використання власних векселів банку в розрахункових схемах, що дає змогу орієнтувати вже відомий банківський продукт на новий ринок певної галузі.

Інновації, що забезпечують, грають вторинну роль, оскільки вони безпосередньо не пов'язані з основними функціями кредитної організації. Ця група інновацій має технологічний характер і включає інноваційні перетворення управлінської структури, методів організації основного виробничого процесу, тобто процесу надання послуг і реалізації банківських продуктів, вдосконалення банківських технологій тощо.

Щодо видів нововведень за інноваційним потенціалом, то стисло їх можна схарактеризувати таким чином. Радикальні інновації передбачають впровадження принципово нового вигляду банківських продуктів і послуг, застосування якісно нових технологій їх реалізації і надання, використання дійсно нових методів управління. До даної групи інновацій можна віднести впровадження CRM-системи (Customer relationship management (англ.) - система управління взаєминами з клієнтами). Комбінаторні інновації ґрунтуються на використанні поєднань різних наявних елементів (об'єднання різних наявних технологій надання послуг в один комплексний пакет, пропонований згодом на ринку як єдиний продукт). Удосконалювальні інновації покликані вносити необхідні зміни і доповнення до вже існуючих банківських продуктів для продовження їх життєвого циклу

(видача додаткових дисконтних карт або страхування депозитів при видачі пластикових карт).

Отже, основним призначенням комбінаторних і удосконалювальних інновацій є адаптація відповідно до поточної ринкової ситуації вже впроваджених базових перетворень, а також коригування останніх з урахуванням поточних цілей і завдань. Прикладом такого типу нововведень може бути часткова модифікація програмно-апаратного комплексу управління дистанційним доступом до розпорядження рахунками клієнтів без зміни основних комунікаційних каналів. Водночас радикальні нововведення мають результатом дещо принципово нове у самому механізмі функціонування кредитної організації.

Інші дослідники виокремлюють точкові та системні інновації за об'ємом їх впливу [4]. Точкові інновації пов'язані з удосконаленням технології на окремій ділянці технологічного процесу. Їх ефективність виявляється на рівні кількох операцій. На відміну від них, системні інновації призводять до зміни всього технологічного процесу або структури виробничих відносин. Наприклад, комп'ютеризація банківської діяльності і запровадження локальних обчислювальних мереж свого часу докорінно змінило роботу кредитних організацій, оскільки дало змогу прискорити і здешевити розрахунки, покращити якість обліку банківських операцій.

За ступенем новизни банківські інновації поділяються на новостворені і побудовані на новому способі використання вже існуючих продуктів. Новостворені, або інновації, засновані на нових відкриттях, трапляються часто в банківській сфері. Вони в основному пов'язані з глобальними змінами в системах виробничих відносин і виникають унаслідок появи нових технологій в інших галузях. Новостворені банківські інновації зазвичай зумовлюють ланцюжок заходів щодо зміни технологій функціонування банку і потребують великих об'ємів фінансування. Вони впроваджуються лише в разі змін всієї банківської системи і обумовлені агресивною політикою банку на ринку, спрямованою на захоплення певного сектора через пропозицію принципово нових продуктів і процедур обслуговування клієнтів. Цей вид нововведень ілюструє послуга інтернет - трейдингу, що набула поширення останніми роками.

Банківські інновації, побудовані на вже створених продуктах, мають найбільше розповсюдження зважаючи на відносну дешевизну розробок, нескладність впровадження і знижені ризики невдачі впровадження нового продукту. Вони спрямовані на підвищення експлуатаційних якостей і показників ефективності вже давно присутніх на ринку продуктів і послуг. Класичним прикладом даного виду нововведень є реалізація перехресних продуктів, наприклад, різновидів кредитування разом з іншими видами послуг. Так, поняття кредиту відоме давно, але послуги з факторингу і лізингу, що з'явилися пізніше і безпосередньо не супроводжуються видачею кредиту, ґрунтуються на кредитуванні.

Багато в чому перетинаючись з іншими класифікаційними групами, існує поділ інновацій за глибиною змін, що вносяться [2]: інновації нульового порядку, що стосуються оновлення і збереження вже наявних властивостей системи (заміна окремих представників персоналу кредитної організації, окремих об'єктів матеріально-технічної бази для збереження існуючої функціональності банку на первинному рівні);

- інновації першого порядку, що охоплюють кількісні зміни у системі (розширення того чи іншого підрозділу кредитної організації для поліпшення якості обслуговування за рахунок збільшення «виробничої потужності»);

- інновації другого порядку, в процесі яких відбувається перегрупування складових частин системи (структурні зміни в рамках однієї кредитної організації, злиття окремих структурних підрозділів, виділення нових з метою підвищення функціональної віддачі);

- інновації третього порядку - зміни структурних елементів адаптивного характеру, призначені для поліпшення взаємодії окремих підрозділів кредитної організації один з одним, перерозподіл функцій між ними;

- інновації четвертого порядку, що охоплюють збереження первинних властивостей структури при проведенні простих змін якісного характеру, що виходять за рамки адаптивних змін (наприклад, зміна апаратно-програмного комплексу банку, перехід на нову автоматизовану банківську систему);

- інновації п'ятого порядку, що передбачають збереження базової структури кредитної організації, але з внесенням змін до більшості властивостей системи (заміна частині робочого колективу і керівників середньої ланки з метою зміни якісних характеристик роботи банку);

- інновації шостого порядку - якісна зміна первинних властивостей кредитної організації, зміна ключових секторів клієнтів, що обслуговуються банком;

- інновації сьомого порядку, що спричиняють вищу зміну у функціональних властивостях кредитної організації (зміна «спеціалізації» банку, зміна всього спектру послуг, що надаються, перехід на нові ринки і використання нових принципів вибору і обслуговування клієнтської бази).

Заслуговує на увагу класифікація інновацій, запропонована російськими вченими П.Завліним та О.Васильєвим (табл.1).

Таблиця 1. Класифікація інновацій за П. Завліним та О. Васильєвим [1, С.10]

Ознака класифікації	Класифікаційні групи інновацій
1. Галузь застосування	Управлінські, організаційні, соціальні, промислові та ін.
2. Етапи НТП, результатом яких стала інновація	Наукові, технічні, технологічні, конструкторські, виробничі, інформаційні
3. Ступінь інтенсивності	«Бум», рівномірна, слабка, масова
4. Темпи здійснення інновацій	Швидкі, уповільнені, затухаючі, зростаючі, рівномірні, стрибкоподібні
5. Масштаби інновацій	Трансконтинентальні, транснаціональні, регіональні, крупні, середні, дрібні
6. Результативність	Висока, низька, середня
7. Ефективність інновацій	Економічна, соціальна, екологічна, інтегральна

Зокрема, у контексті транснаціоналізації банківського бізнесу корисним є поділ інновацій на трансконтинентальні, транснаціональні, регіональні за їх масштабом.

З проведеного у цій статті огляду сучасних підходів до класифікації банківських інновацій можна зробити такі висновки. Розглянуті класифікації охоплюють велике коло банківських інновацій в різних розрізах і забезпечують усебічне розуміння предмету класифікації¹. Класифікація банківських інновацій дає можливість виявити спільне й відмінне у виникненні і перебігу інноваційних процесів в кредитних організаціях. Типологія банківських інновацій дає змогу формувати адекватні економічні і управлінські механізми з урахуванням типів інновацій і прийнятою банком інноваційною стратегією.

¹Цим пояснюється деякий перетин класифікаційних підмножин між собою

Література

1. Береговой В.А. Банковские инновации // Актуальные проблемы финансов и банковского дела / Сб. науч. тр. Вып. 6. – СПб.: СПбГИЭУ, 2003.
2. Быковский В.В. Организация и финансирование инноваций: учебное пособие / В.В. Быковский, Л.В. Минько, О.В. Коробова, Е.В. Быковская, Г.М. Золотарева. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 116 с.
3. Василенко В.О., Шматько В.Г. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник: Навчальне видання.- К.: ЦУЛ, 2003.- 440 с.
4. Викулов В.С. Типология банковских инноваций // Финансовый менеджмент. – 2004. - № 6.
5. Гольченко І.Е. Мотиви виходу іноземних банків на ринки країн Східної Європи та наслідки для місцевих банків // Вісник УАБС. - 2008. - №1(24).
6. Погореленко Н.П. Фінансові інновації у розвиток банківського сектору // Коммунальное хозяйство городов . – 2004. – (№ 54). - С. 200-205.
7. Пригожин А.Н. Нововведения: стимулы и препятствия. - М.,1989. - 215с.
8. Школьник І.О. Фінансовий ринок України : сучасний стан і стратегія розвитку: монографія / І. О. Школьник. – Суми : “Мрія-1”, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
9. Юрчук Г.В., Юрчук О.М. Банківська система України в умовах розвитку ринку фінансових послуг // Вісник УАБС 2007 №2(23).
10. Frame W. Scott and White Lawrence J. Empirical Studies of Financial Innovation: Lots of Talk, Little Action? – Federal Reserve Bank of Atlanta. Working Paper. – 12 July 2002. – 40 p.
11. Molyneux, Ph. Regulation and financial innovation trends in European banking and the impact on the supply and demand for financial services in Europe // ECB Working Paper № 03-16. – 2002. – December.
12. Офіційний сайт Національного банку України – www.bank.gov.ua.